

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ҐЕНЕЗИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЗАКАРПАТТІ (КІНЕЦЬ XVIII – 40-і РОКИ XX СТОЛІТТЯ)

THE STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE PEDAGOGICAL EDUCATION GENESIS IN TRANSCARPATHTIA (LATE XVIII – 1940s)

Стаття присвячена історіографії проблеми педагогічної освіти Закарпаття (кінець XVIII – 40-ві роки XX століття). Аналіз літератури та документів із проблеми дослідження, що охоплює великий хронологічний проміжок (сто сімдесят років) часу, здійснено за такими напрямками: 1) нормативно-законодавча база; 2) довідково-статистичні видання; 3) періодичні видання; 4) наукові праці. Вивчення історико-педагогічних процесів, явищ неможливе без ґрунтовного аналізу нормативно-правової бази, яка саме їх регламентувала і представлена значною кількістю законів, наказів, розпоряджень, положень, нормативних документів керівних органів освіти держав (Угорське королівство, Австро-Угорщина, Чехословацька Республіка, Угорщина), до складу яких входило Закарпаття визначеного періоду. У досягненні достовірності та ґрунтовності історико-педагогічних досліджень суттєву роль відіграють довідково-статистичні видання. Оскільки наш науковий пошук розглядає еволюцію педагогічної освіти в умовах входження території Закарпаття до складу різних європейських держав упродовж заявленого хронологічного періоду, то важливу роль набувають напрацювання науковців з історії Закарпаття, у яких комплексно висвітлюються питання політичного устрою та соціально-економічного, культурно-освітнього розвитку краю. Інформацію щодо освітніх процесів визначеного періоду, в контексті яких розвивалася педагогічна освіта краю, можна отримати з періодичних видань, на сторінках яких публікувались освітні документи і матеріали, дотичні проблеми підготовки вчителів для народних шкіл регіону та професійного вдосконалення педагогічних кадрів. Схарактеризовано основні вітчизняні та зарубіжні наукові доробки, дотичні до теми дослідження. Історіографічний аналіз ґенези педагогічної освіти на Закарпатті (кінець XVIII – 40-і роки XX століття), де в силу історичних обставин, крім напрацьованих власних здобутків, були реалізовані європейські освітні моделі дає можливість виявити малодосліджені раніше частини наукової проблеми та забезпечує актуальність нашого наукового пошуку.

Ключові слова: історіографія, педагогічна освіта, підготовка вчителів, вдосконалення педагогічних кадрів, Закарпаття.

The article is devoted to the historiography of the problem of pedagogical education in Transcarpathia (late XVIII – 1940s). Analysis of the literature and documents on the problem of research, covering a large chronological period (one hundred and seventy years), has been carried out in the following areas: 1) regulatory framework; 2) reference and statistical publications; 3) periodicals; 4) scientific works. The study of historical and pedagogical processes and phenomena is impossible without a thorough analysis of the legal framework, which regulated them and is represented by a large number of laws, orders, directives, regulations, normative documents of the governing bodies of education (Kingdom of Hungary, Austria-Hungary, Czechoslovakia, Hungary), which included Transcarpathia for a certain period. Reference and statistical publications play a significant role in achieving the reliability and soundness of historical and pedagogical research. Since our scientific search considers the evolution of pedagogical education in the conditions of the entry of the Transcarpathian territory into various European states during the declared chronological period, the achievements of scientists on the history of Transcarpathia acquire an important role, which comprehensively cover the issues of political structure, social and economic, cultural and educational development. Information on educational processes of a certain period, in the context of which the pedagogical education of the region developed, can be obtained from periodicals, which published educational documents and materials on the training of teachers for public schools in the region and professional development of teachers. The main national and foreign scientific works related to the research topic have been characterized. Historiographical analysis of the genesis of pedagogical education in Transcarpathia (late XVIII – 1940s), where due to historical circumstances, in addition to their own achievements, European educational models were implemented, allows us to identify previously unexplored parts of the scientific problem and ensures the relevance of our research.

Key words: historiography, pedagogical education, teacher training, improvement of pedagogical staff, Transcarpathia.

УДК 001:37.091(477.87)«180/194»(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/1.5>

Човрій С.Ю.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри теорії
та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах інтеграції вітчизняної системи освіти в європейський та світовий освітній простір вагомим значенням набуває вивчення і ретроспективний аналіз педагогічних процесів, явищ (у тому числі й становлення та розвитку педагогічної освіти) з урахуванням регіональних та полікультурних особливостей. В нашому випадку – це Закарпаття – край культурного, етнічного, релігійного розмаїття, яке впродовж кінця XVIII – 40-х років XX століття входило до складу ряду держав, зокрема Угорського королівства, Австро-Угорщини,

Чехословацької Республіки, Угорщини, що зумовило його полікультурність, а також реалізацію європейських освітніх моделей [24]. Ретельне вивчення історико-педагогічних джерел та узагальнення наукового досвіду становлення і розвитку системи підготовки вчителів сприятиме євроінтеграційним процесам педагогічної освіти України та її успішному реформуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні ідеї професійно-педагогічної освіти представлено в дослідженнях В. Андрущенка, Б. Гершунського, С. Гончаренка, В. Кременя,

М. Махмутова, А. Хуторського та інших вчених. Методичні засади формування педагогічних кадрів розглядалися у наукових розвідках Р. Гуревича, О. Дубасенюк, А. Коломієць, Л. Онищук, О. Сисоєвої, Л. Хомич, В. Шахова та інших дослідників.

Історія вітчизняних освітньо-педагогічних систем аналізується в дослідженнях Л. Березівської, Л. Бондар, Г. Васяновича, Л. Вовк, Н. Гупана, Т. Завгородньої, І. Зайченка, С. Золотухіної, В. Кременя, О. Любара, О. Сухомлинської, Б. Ступарика, М. Ярмаченка та інших науковців. Ретроспектива підготовки вчительських кадрів стала предметом наукового аналізу, зокрема, в працях Н. Андрійчук, Н. Дем'яненко, О. Дзевєріна, М. Заволоки, І. Кравченко, Т. Кучай, В. Майбороди, О. Сухомлинської.

Історико-регіональний вимір дослідження проблеми становлення педагогічної освіти представлений роботами А. Вараниці «Учителі народних шкіл Галичини другої половини XIX – початку XX століття» (2017 р.), Т. Зузяк «Тенденції становлення педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX століття)» (2018 р.), В. Омельчука «Розвиток освіти на Волині (друга половина XIX – початок XX ст.)» (2002 р.), Н. Опушко «Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX століття» (2017 р.), І. Тонконог «Підготовка вчителів у Полтавській губернії у XIX ст. – 1917 р.» (2018 р.) та іншими науковими працями.

Історичні передумови освітніх процесів у Закарпатті були предметом наукових досліджень І. Гранчака, Д. Данилюка, В. Задорожного, Д. Худанича та інших вчених. Особливості становлення та розвитку педагогіки, освіти та шкільництва в окремі хронологічні періоди в Закарпатті відображені у працях (монографіях, дисертаціях), серед яких – роботи А. Бондаря, В. Гомонная, А. Ігната, М. Кляп, М. Кухти, Г. Лемко, В. Росула, Г. Розлуцької, Ч. Фединець, О. Фізеші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений огляд історико-педагогічних праць свідчить, що наразі в педагогічній науці недостатньо повно розкрито ґенезу педагогічної освіти на Закарпатті кінця XVIII – 40-их років XX століття. Зокрема, мало досліджено регіональні виміри становлення та розвитку педагогічної освіти на Закарпатті періоду його перебування в складі європейських держав (до 1945 р.), не узагальнено провідні тенденції контекстно-компетентнісної підготовки педагогів Закарпаття до роботи в умовах поліетнічного культурного та освітнього простору та ін. З огляду на зазначене вище, аналіз, узагальнення та систематизація історіографічних доробок ґенези педагогічної освіти на Закарпатті кінця XVIII – 40-х років XX століття є складовою нашого наукового дослідження.

Мета статті – з'ясування стану наукової розробки ґенези педагогічної освіти на Закарпатті кінця XVIII – 40-х років XX століття.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до означеної мети дослідження вагомим значенням набуває аналіз нормативно-правової бази, яка регламентувала розвиток педагогічної освіти і представлена значною кількістю наказів, розпоряджень, положень, нормативних документів керівних органів освіти держав (Угорське королівство, Австро-Угорщина, Чехословацька Республіка, Угорщина), до складу яких входило Закарпаття кінця XVIII – 40-их років XX століття. До них належать: Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen kaiserlich-königlichen Erbländern. 1774. / Загальний шкільний статут для німецьких нормальних, головних та тривіальних шкіл (1774 р.), Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. MDCCCLXXVII. / Система освіти Угорського королівства і в приєднаних до нього провінціях (1777 р.), Ratio Educationis publicae totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. 1806. / Система шкільної освіти Угорського королівства та всіх прилеглих земель (1806 р.), Systema Scholarum. 1845. / Система шкіл (1845 р.), 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közköztartás tárgyában / Закон XXXVIII «Про народну освіту» (1868 р.), A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister folyó évi 10998. sz. alatt kiadott szabályrendelete, az állami elemi és polgári-iskolai tanító és tanítónőképződék igazgatása tárgyában (1877) / Положення про організацію освітнього процесу в державних початкових та горожанських учительських семінаріях (1877 р.), 1879. évi XVIII. törvénycikk a magyar nyelv tanításáról a népoktatási tanintézetekben / Закон XVIII «Про вивчення угорської мови в закладах освіти» (1879 р.), 1907. évi XXVII. törvénycikk a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságáról / Закон XXVII «Про правові відносини у недержавних початкових народних школах та винагороди вчителів муніципальних та парафіяльних шкіл» (1907 р.), Az állami elemi népiskolai tanító- és tanítónőkészítő-intézetek tanképesítő-vizsgálati szabályzata (1911) / Положення про організацію підсумкової атестації в державних початкових педагогічних закладах (1911 р.), Képesítő-vizsgálati szabályzat a m. kir. állami elemi népiskolai tanító- és tanítónőkészítő-intézetek számára (1914) / Положення про організацію підсумкової атестації в державних початкових педагогічних закладах (1914 р.), Zákon ze dne 3. dubna 1919, č. 189 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích / Закон від 3 квітня 1919 р. № 189 щодо відкриття народних шкіл та приватних закладів освіти, Zákon ze dne 9. dubna 1920, č. 292 Sb. z. a n., jímž se upravuje správa školství / Закон від 9 квітня 1920 р. № 292 «Про врегулювання питань управління освітою»,

Zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občianských (Malý školský zákon) / Закон від 13 липня 1922 р. № 226 «Про внесення змін до законів про народну та горожанську школи (Малий шкільний закон)», Zákon ze dne 24. června 1926, č. 104 Sb. z. a n., o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občianských škol (Učitelství zákon) / Закон від 24 червня 1926 р. № 104 «Про коригування заробітної плати та умов праці вчителів народних та горожанських шкіл (Учительський закон)», Vládní nařízení ze dne 14. září 1928, č. 162 Sb. z. a n., o služebním poměru učitelstva obecných a občianských (měšťanských) škol. (Služební pragmatika učitelstva národních škol) / Розпорядження від 14 вересня 1928 р. № 162 «Про службові стосунки вчителів народних та горожанських шкіл (Службова прагматика вчителів народних шкіл), 1938. évi XIII. törvénycikk a gyakorlati irányú középiskoláról / Закон XIII «Про середню фахову школу» (1938 р.), 1938. évi XIV. törvénycikk a tanítóképzésről / Закон XIV «Про професійну підготовку вчителів» (1938 р.), 1940. évi XX. törvénycikk az iskolai kötelezettségről és a nyolcosztályos népiskoláról / Закон XX «Про шкільну повинність та восьмирічну народну школу» (1940 р.) та ін. [24].

У досягненні об'єктивності та ґрунтовності історико-педагогічних досліджень велику роль відіграють довідково-статистичні видання. До таких праць належить трьохтомне видання авторського колективу під керівництвом І. Гранчака «Нариси історії Закарпаття» (Ужгород, 1993, 1995, 2003) [12; 13; 14], яке розглядає історію краю від найдавніших часів до сучасності, а також посібник авторського колективу за редакцією М. Вегеша та Ч. Фединець «Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / українськомовний варіант українсько-угорського видання» (Ужгород, 2010) [6], що висвітлює матеріали суспільно-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього життя регіону.

Фактологічний матеріал з історії закарпатського краю в період приналежності до різних державних утворень висвітлено у таких наукових доробках: М. Болдижар «Закарпаття між світовими війнами. Факти. Події. Люди. Оцінки» (Ужгород, 2001) [1], М. Вегеш та авторський колектив «Хроніка Закарпаття. 1867–2010» (Ужгород, 2011) [22], І. Кондратович «Історія Подкарпатскої Русі для народу» (Ужгород, 1924) [9], М. Лучкай «Історія карпатських русинів : у 6-ти томах» (Ужгород, 1999–2011) [10], Маґочій П.-Р. «Народ нивыдыкы : Ілустрована історія карпаторусинів» (Ужгород, 2007) [11], П. Стерчо «Карпато-Українська держава» (Львів, 1994) [18], Черничко С. та Фединець Ч. «Наш місцевий Вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині

XX століття (до 1944 року)» (Ужгород, 2014) [23], Fedinec Csilla «A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944» (Galánta–Dunaszerdahely, 2002) [26].

Важливого значення в нашому дослідженні набули видання (інструктивно-методичні матеріали, листи, рекомендації) з питань розвитку освіти в державах, до яких входило Закарпаття в різні історичні періоди. Зокрема, в Австро-Угорщині – «A tanítóképezde szervezete az 1868-ki XXXVIII. t. cz. értelmében» (Buda, 1870), «A m. kir. állami elemi tanítónőképezdek tanterve. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minister 1881. évi augusztus hó 26-án, 20.364. sz. a. kelt rendeletéből» (Budapest, 1888), «A magyar királyi állami elemi tanítóképezdek tanterve. Kiadott a vallás- és közoktatás m. kir. minister 1882-ik évi február hó 6-án 3.998. sz. a. kelt rendeletéből» (Budapest, 1890), «Tanterv és Tantervi Utasítások az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1911. évi június hó 30-án, 78.000. sz. a. kelt rendeletével» (Budapest, 1911); Чехословацькій Республіці – «О нострификациях учительских дипломов : Розпорядження школьного оддѣла цивильноѣ управы Подкарпатскоѣ Русі з дня 29. марта 1921, ч. 4416» (Ужгород, 1922), «О школьном и о таксах за испьты на державных средних школах в Подкарпатскоѣ Русі : Розпорядження з дня 9. фебруара 1922, ч. 2642» (Ужгород, 1922), «О зложеню испьтов учительскоѣ способности : Розпоряджене з дня 18 августа 1923, ч. 19.378» (Ужгород, 1923); Угорщині – «Tanterv és utasítások a líceum és leánylíceum számára. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1939. évi június hó 10-én kelt 133.864/1939. IX. üo. számú rendeletével» (Budapest, 1939), «Tanterv és útmutatások a nyolcosztályos népiskola számára» (Budapest, 1941), видані Міністерствами і регіонально-територіальними органами управління освітою з метою роз'яснення основних нормативних документів, містять інформацію про навчальні плани, програми та кваліфікаційні вимоги тощо [24].

Важливу інформацію щодо освітніх процесів, які відбувалися на Закарпатті в кінці ХVІІІ – 40-х роках ХХ століття, в контексті яких розвивалася педагогічна освіта краю, можна одержати з періодичних видань. Так, у період Австро-Угорщини в краї виходив угорськомовний щомісячний журнал «Ungmegyei Tanügy» (Ungvár, 1881) та перша русинська газета «Учитель» (Ужгород, 1867), редактором і видавцем якої був педагог Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії А. Репай, яка виходила друком упродовж 1867 р. Метою друкованого органу було «вказати на досягнення «європейської, почасти угорської, особливо ж руської культури шкіл», друкувати матеріали для шкільної молоді,

для недільних шкіл, для освітньої роботи вчителя з неграмотними селянами тощо. Значення цієї газети не у високому фаховому рівні, а в широкому бажанні допомогти затурканим дяко-учителям у їх роботі, захистити їх людську гідність, заговорити до них з повагою і розумінням їх важкого становища та потреб, піднести рівень освітньої роботи серед мас» [3, с. 85]. У Чехословацький період в краї з'являється ряд періодичних видань: «Учитель» (1920–1936) – журнал шкільного реферату (відділу) Цивільної управи Підкарпатської Русі, в якому друкувались нормативні документи, публікації з педагогічної теорії та практики; «Учительський голос» (1930–1939) і «Наша школа» (1935–1937) – друковані органи народовецького педагогічного товариства «Учительська громада»; «Подкарпатска Русь» (1923–1936) – орган Педагогічного товариства Підкарпатської Русі на сторінках якого публікувались краєзнавчі, культурно-освітні матеріали. Варто зазначити, що педагогічний часопис «Народная школа» (1920–1944) був органом Педагогічного товариства Підкарпатської Русі й після приєднання краю до Угорщини став двомовним, тобто угорсько-русинським. У журналі друкувались нормативні документи, оголошення, а також статті науково-методичного спрямування.

Історіографія освіти та шкільництва Закарпаття представлена низкою монографій та наукових праць, дотичних до теми нашого дослідження. Зокрема, в монографії О. Фізеші «Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX – початок XXI ст.)» (Ужгород, 2015) [20] на основі дослідження фактологічних матеріалів Державного архіву Закарпатської області зроблено ґрунтовний науковий аналіз процесу становлення і розвитку початкової школи Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст., актуалізовано досвід функціонування початкових шкіл зазначеного періоду в сучасних умовах реформування національної системи освіти. В колективній монографії В. Химинця, П. Стрічика, Б. Качура, М. Талапаніча «Освіта Закарпаття» (Ужгород, 2009) [21] подано аналіз становлення та розвитку освіти в краї, висвітлено внесок в даний процес релігійних, культурно-освітніх діячів різної історичної доби, громадських організацій від найдавніших часів до сьогодення. У працях В. Гомонная «Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – XX ст.)» (Ужгород, 1992) [3] та «Народна освіта Радянського Закарпаття» (Київ–Ужгород, 1988) [4] здійснено оглядовий історичний аналіз розвитку освіти, шкільництва та педагогічної думки краю. У монографії В. Росула «Освіта Закарпаття на зламі століть» (Мукачево, 2002) [17] відображено історичний розвиток освіти Закарпаття на зламі XIX, XX та XXI століття через призму діяльності педагогічних постатей і культурно-освітніх діячів. У монографії М. Кляп «Педагогічна та освітньо-культурна

діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період» (Ужгород, 2001) [8] висвітлено науково-педагогічну та громадсько-культурну діяльність директора Ужгородської греко-католицької півцелительської семінарії у 20–30-х роках XX століття.

Вагомими в контексті нашого дослідження є наукові розвідки зарубіжних дослідників історії освіти та шкільництва регіону. Зокрема, Dráviczki Sándor «Tanítóképzés Szabolcs megyében / Підготовка вчителів в Саболч медьє» (Nyíregyháza, 2005) [25], Fedinec Csilla «Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938–1991) / Сторінки історії угорськомовної освіти Закарпаття (1938–1991)» (Budapest, 1999) [27], Kiss Áron «A magyar népiskolai tanítás története / Історія народної освіти Угорщини» (Budapest, 1881) [28], Mészáros István «A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon / Тисячолітня історія католицької школи Угорщини» (Budapest, 2000) [29], Németh András «A magyar tanítóképzés története (1775–1975) / Історія підготовки вчителів в Угорщині (1775–1975)» (Zsámbék, 1990) [30], Pešina Josef «Školství na Podkarpatské Rusi v přítomnosti / Шкільництво на Підкарпатській Русі» (Praha, 1933) [31], Szakál János «A magyar tanítóképzés története / Історія підготовки вчителів в Угорщині» (Budapest, 1934) [32] та ін. Слід зауважити, що автори цих праць подають багатий фактологічний матеріал, статистичні дані стану освіти регіону.

Для повноти вивчення основних тенденцій ґенези педагогічної освіти краю важливу роль відіграють монографії та дисертаційні напрацювання дослідників інших регіонів України. Зокрема, монографія Н. Дем'яненко, І. Кравченко «Учительські інститути в системі педагогічної освіти України (друга половина XIX – початок XX ст.)» (Київ, 2010) [5], у якій автори обґрунтували процес виникнення і розвитку учительських інститутів в Україні досліджуваного періоду. А. Вараниця у дисертаційному дослідженні «Учителі народних шкіл Галичини другої половини XIX – початку XX століття» (Львів, 2017) [2] подає колективну біографію учителів народних шкіл Галичини зазначеного періоду без поділу за національними та територіальними критеріями, що дає підстави розглядати вчительство як певну цілість, поєднану професійною ідентичністю, специфікою фаху, соціально-економічними умовами. Важливе місце у дисертаційній роботі А. Вараниці відведено проблемі формування вчительських кадрів через призму аналізу вибору фаху, базової освіти та підготовки народних учителів у вчительських семінаріях Галичини в досліджуваній період, удосконаленню рівня професійної компетентності, розкриттю гендерного аспекту (особливості приватних доль учителів і вчительок та організації їхнього сімейного життя), висвітленню побутових та матеріальних умов життя і праці вчителів. Ґрунтовним та змістовним у сфері

наукового висвітлення ґенези освіти є дисертаційне дослідження Т. Зузяк на тему: «Тенденції становлення педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX століття)» (Полтава, 2018) [7]. Науковцем на основі історико-хронологічного підходу встановлено, що наприкінці XVIII – на початку XX ст. на Поділлі сформувалася освіта, яка, загалом, відповідала австрійській (Західне Поділля) та російській (Східне Поділля) освітнім моделям, розкрито специфіку підготовки освітянських кадрів у закладах духовної та гімназійної освіти, висвітлено зміст і з'ясовано тенденції професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах освіти Поділля досліджуваного періоду. У дисертаційному дослідженні Н. Опушко «Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX століття» (Житомир, 2017) [16] розроблено періодизацію розвитку системи освіти на Поділлі (три періоди: початок освітніх реформ, зміна політичних орієнтацій в освіті, русифікація), виявлено тенденції розвитку освіти на Поділлі в досліджуваний період. На основі тенденцій окреслено особливості організації та змісту педагогічного процесу (становість освіти, перевага точних наук у приходських та повітових училищах, значущість викладання Закону Божого, пріоритетність у переліку предметів повітових училищ російської словесності та історії, пряма залежність змісту освіти в навчальних закладах Подільської губернії першої половини XIX ст. від політики уряду, загальносуспільних морально-етичних спрямувань. Значним внеском у вивчення проблеми розвитку педагогічної освіти на Волині є дисертаційне дослідження В. Омельчук на тему: «Розвиток освіти на Волині (друга половина XIX – початок XX ст.)» (Київ, 2002) [15]. Науковцем охарактеризовано соціально-історичні та культурологічні умови, що вплинули на розвиток освіти зазначеного періоду, охарактеризовано вплив духовенства на становлення національної духовно-освітньої культури на Волині, який реалізувався багатогранно в умовах полікультурності регіону, висвітлено характер світської освіти регіону. У дисертаційній роботі І. Тонконог «Підготовка вчителів у Полтавській губернії у XIX ст. – 1917 р.» (Київ, 2018) [19] з'ясовано суспільно-політичні аспекти стану освіти і підготовки вчителів у досліджуваний період та виокремлено тенденції розвитку педагогічної освіти в Полтавській губернії. У згаданих дисертаційних дослідженнях педагогічна освіта Закарпаття не досліджувалась.

Вивчення та узагальнення результатів аналізу науково-педагогічної літератури і дисертаційних досліджень засвідчив, що ґенеза педагогічної освіти Закарпаття кінця XVIII – 40-х років XX століття – малодосліджена проблема.

Висновки. Таким чином, історіографія з проблеми дослідження представлена загальноісторичною, педагогічною, довідниково-статистичною

літературою та підтверджена переліком нормативно-правових документів означеного періоду, аналіз якої дає змогу виокремити історико-регіональний аспект вивчення ґенези педагогічної освіти, який передбачає синтез хронологічного та географічного принципів. Найбільш дослідженими в цьому контексті є педагогічна освіта Волині, Галичини, Поділля, Полтавщини, що вказує на потребу ретроспективного дослідження специфіки і традицій педагогічної освіти Закарпаття, накопиченого конструктивного досвіду, виявлення можливостей творчого використання історико-педагогічних надбань в умовах сучасного реформування педагогічної освіти в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Болдижар М.М. Закарпаття між світовими війнами. Факти. Події. Люди. Оцінки. Ужгород : Міська друку., 2001. 146 с.
2. Вараниця А.О. Учителі народних шкіл Галичини другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / НАН України, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. Львів, 2017. 21 с.
3. Гомоннай В.В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – XX ст.). Ужгород : Закарпаття, 1992. 298 с.
4. Гомоннай В.В. Народна освіта Радянського Закарпаття. Київ – Ужгород : Радянська школа, 1988. 168 с.
5. Дем'яненко Н.М., Кравченко І.М. Учительські інститути в системі педагогічної освіти України (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія. Київ : Фенікс, 2010. 512 с.
6. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура : україномовний варіант українсько-угорського видання / під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець ; редкол. : Ю. Остапець, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко ; відп. за вип. М. Токар. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2010. 720 с.
7. Зузяк Т.П. Тенденції становлення педагогічної освіти на Поділлі (кінець XVIII – початок XX століття) : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава, 2018. 40 с.
8. Кляп М.І. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919–1939). Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2001. 152 с.
9. Кондратович І.М. Історія Подкарпатської Русі для народу. Ужгород : Книгопечатня акційного тов. «УНІО» в Ужгороді, 1924. 116 с.
10. Лучкай М.М. Історія карпатських русинів : у 6-ти тт. Т. 1–6 / УжНУ. Ужгород : Закарпаття, 1999–2011.
11. Маґочій П.-Р. Народ нивыдыкы : Ілюстрована історія карпаторусинів / потовмачив по русинськы В. Падяк. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2007. 120 с.
12. Нариси історії Закарпаття / авт. кол. : І.М. Гранчак, Д.Д. Данилюк, Е.А. Балагурі, В.І. Ілько, Г.В. Павленко, В.В. Пальок. Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського облас-

ного управління по пресі, 1993. Том 1 (з найдавніших часів до 1918 року). 436 с.

13. Нариси історії Закарпаття / ред. кол. : І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак, В. Ілько, І. Поп : історія. Ужгород : видавництво «Закарпаття», 1995. Том II (1918–1945). 663 с.

14. Нариси історії Закарпаття. Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. Том III (1946–1991). 648 с.

15. Омельчук В.В. Розвиток освіти на Волині (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2002. 21 с.

16. Опушко Н.Р. Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2017. 20 с.

17. Росул В. Освіта Закарпаття на зламі століть : монографія. Мукачево, «Елара», 2002. 256 с.

18. Стерчо П. Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках. Львів : «За вільну Україну», 1994. Репринтне видання. 288 с.

19. Тонконог І.В. Підготовка вчителів у Полтавській губернії у XIX ст. – 1917 р. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки. Київ, 2018. 21 с.

20. Фізеші О.Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX – початок XXI ст.) : монографія. Ужгород : МДУ, 2015. 528 с.

21. Химинець В.В., Стрічик П.П., Качур Б.М., Талапканич М.І. Освіта Закарпаття : монографія. Ужгород : Карпати; Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2009. 464 с.

22. Хроніка Закарпаття. 1867–2010 : українсько-угорське двомовне видання. Вид. 3-тє із Серії «Studia

Regionalistica» / М. Вегеш та ін. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. 312 с.

23. Черничко С., Фединець Ч. Наш місцевий Вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині XX століття (до 1944 року) : монографія. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2014. 236 с.

24. Човрій С.Ю. Організаційно-педагогічні особливості системи підготовки вчителів у Закарпатті (кінець XVIII – 40-ві роки XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мукачівський державний університет, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. 306 с.

25. Dráviczki Sándor. Tanítóképzés Szabolcs megyében. Nyíregyháza : Bessenyei György Könyvkiadó, 2005. 129 p.

26. Fedinec Csilla. A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Galánta–Dunaszerdahely : Liliom Aurum Könyvkiadó, 2002. 533 p.

27. Fedinec Csilla. Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938–1991). Officina Hungarica VIII. Budapest : Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1999. 160 p.

28. Kiss Áron. A magyar népiskolai tanítás története. Budapest : Franklin-társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1881. I. füzet. 480 p.

29. Mészáros István. A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Budapest : Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 2000. 346 p.

30. Német András. A magyar tanítóképzés története (1775–1975). Zsámbék : Zsámbéki Tanítóképző Főiskola, 1990. 122, [53] p.

31. Pešina Josef. Školství na Podkarpatské Rusi v přítomnosti. Praha : Státní nakladatelství, 1933. 51 p.

32. Szakál János. A magyar tanítóképzés története. Budapest : Hollóssy János Könyvnyomtató, 1934. 147 p.